

Naisten asema filosofiassa

Martina Reuter

Opetus- ja kulttuuriministeriö toteaa keväällä 2014 suoritettujen korkeakoulujen tasa-arvoraportoinnin perusteella, että opiskelijakunnan pitkään jatkunut naisistuminen ei edelleenkään näy professorikunnan sukupuolijakaumassa (Kaunismaa 2014). Ongelma on jo pitkään ollut feministisen tieteentutkimuksen tiedossa (Husu 2005), ja sitä koskeva keskustelu on vähitellen heräämässä tiedeyhteisössä laajemminkin. Esimerkiksi kansainvälinen filosofiyhteisö pohtii parhaillaan, miksi naisten osuus ammattifilosofeista on edelleen huomattavan alhainen, vaikka naisten määrä filosofian opiskelijoiden joukossa on kasvanut.

Paljon huomiota herättäneessä artikkelissa MIT-yliopiston professori Sally Haslanger kytkee naisten etabloitumisvaikeudet naisiin kohdistuviin ennakkokäsityksiin, joita hän analysoi skeeman ja implisiittisen ennakkokäsityksen (*implicit bias*) käsitteiden avulla. Kiinnittämällä huomiota ennakkokäsitysten tiedostamattomaan puoleen voidaan valaista sitä, miksi sellaisetkin naiset ja miehet, joilla ei tietoisella tasolla ole seksistisiä tai rasistisia näkemyksiä, arvioivat eri sukupuolta ja etnistä taustaa olevien henkilöiden identtisiä opintosuorituksia ja ansioluetteloita eri tavoin. Haslanger pohtii myös sisäistettyjen stereotyyppien (*stereotype threat*) negatiivisia vaikutuksia. Koetilanteissa on osoitettu, että ihmiset ovat taipuvaisia alisuorittamaan olosuhteissa, joissa he identifioituvat ryhmään, jonka jäsenten ei oleteta pärjäävän kovin hyvin. Tästä seuraa, että ennakkokäsitykset voivat vaikuttaa paitsi suorituksen arviointiin myös niiden tasoon (Haslanger 2008).

Katrina Hutchisonin ja Fiona Jenkinsin toimittama artikkelikokoelma *Women in Philosophy. What Needs to Change?* (2013) jatkaa Haslangerin aloittamaa analyysia. Teos sisältää myös laajan empiirisen aineiston, joka kokoaa yhteen naisfilosofien ammatillista asemaa koskevia lukuja Australiasta, Uudesta-Seelannista, Yhdysvalloista, Isosta-Britanniasta ja Kanadasta (Bishop ym. 2013). Teoksen aineisto ja sen tilastollinen analyysi ovat systemaattisuudessaan ensimmäisiä laatuaan. Pyrin puheenvuorossani arvioimaan kirjassa esitettyjä näkemyksiä naisista ja filosofiasta sekä suhteuttamaan niitä Suomen ja Ruotsin tilanteisiin.

NÄKYMÄTÖN JA KUMULOITUVA EPÄTASAVERTAISUUS

Yhteistä monille *Women in Philosophy*-teoksen artikkeleille on, että vaikka niiden kirjoittajat tunnustavat eksplisiittisen seksismin ja jopa seksuaalisen häirinnän esiintymisen monilla filosofian laitoksilla, he ovat enemmän kiinnostuneita siitä, miksi naisten näyttää olevan vaikea edetä opinnoissaan ja työuralalla myös silloin, kun ympäristö yrittää olla kannustava. Pääsin itse seuraamaan tätä ongelmaa, kun osallistuin vuonna 2013 arvioitsijana Ruotsin filosofia-koulutusten kansalliseen arviointiin. Sekä opettajakunnat että opiskelijat pahoittelivat haastatteluisa, että niin harvat naisopiskelijat jatkavat filosofian opintoja peruskurssien jälkeen. He myös kertoivat erilaisista toimista, joilla asiaan oli yritetty puuttua. Ruotsissa näyttää kuitenkin toimenpiteistä huoli-

matta olevan suhteessa vähemmän ammattifilosofin uralle läheviä naisia kuin Suomessa.

Haslangerin analyysia syventäen Jennifer Saul valaisee tätä ongelmaa viittaamalla tutkimuksiin, jotka osoittavat, että ihmiset ovat taipuvaisia yliarvioimaan omaa objektiivisuuttaan. Itseään ennakkoluulottomina pitävät voivat olla erityisen taipuvaisia implisiittisiin ennakkokäsityksiin. Saul korostaa, että implisiittisten ennakkokäsitysten vaikutusta voidaan ratkaisevasti vähentää vain lisäämällä nimettömyyttä kaikilla arvioinnin tasoilla (Saul 2013, 52–53). Sisäistettyihin stereotypioihin ja niiden vaikutukseen suoritusten tasoon ei voi puuttua nimettömyyden avulla. On kuitenkin todettu, että identifikaation kohteen vaihtaminen voi parantaa suoritustasoa. Nainen, joka ei seminaari- tai tenttitilanteessa identifioitu ensisijaisesti naiseksi vaan esimerkiksi arvostetun opetusohjelman opiskelijaksi, suoriutuu paremmin kuin sellainen, joka vahvasti identifioituu sukupuoleensa (Saul 2013, 55). Identifikaatiokohteen vaihtamista voidaan pitää sekä hyvänä että huonona strategiana. Varsinkin pidemmällä aikavälillä useimmat varmasti toivovat, että ihminen pystyy menestymään filosofina sukupuoli-identifikaatiostaan riippumatta.

Implisiittiset ennakkokäsitykset ovat lähtökohtana myös, kun Samantha Brennan pohtii pieniä epätasa-arvoisuuksia (*micro-inequities*). Hän korostaa, että naisten eksplisiittinen syrjintä on helppo osoittaa moraalifilosofian näkökulmasta vääräksi, mutta tahallisuuteen ja selkeisiin seurauksiin fokuoivat moraaliteoriat eivät identifioi pieniä epätasa-arvoisuuksia, joilta usein puuttuu sekä tahallisuus että selkeästi identifioitavat seuraukset (Brennan 2013). Pienet epätasa-arvoisuudet tulevat näkyviin vasta, kun ne kasautuvat ja näitä kasautumisen mekanismeja on vaikea tulkita. Brennan ei viittaa intersektionaalisuuden käsitteeseen, mutta se voisi olla hyvä lähtökohta pohtia nimenomaan erilaisten pienten epätasa-arvoisuuksien yhteisvaikutuksia.

AUKTORITEETTI JA METODIN MERKITYS

Analysoidessaan omassa artikkelissaan sitä, miksi naisilla näyttää olevan erityisen vaikea saavuttaa auktoriteettia filosofiassa, Hutchison korostaa, että filosofia poikkeaa useimmista muista tieteenalois-

ta kahdella tavalla. Filosofinen tutkimus ei yleensä ole aineistopohjaista. Lisäksi filosofian metodit ovat joitakin formalisoituja metodeja, kuten logiikkaa, lukuun ottamatta usein heikosti eksplikoituja. Hutchison argumentoi, että nämä molemmat seikat tekevät vanhan auktoriteetin kyseenalaistamisen ja uuden auktoriteettiaseman luomisen erityisen vaikeaksi. Varsinaisen aineiston puuttuessa ei voi osoittaa pätevyyttään esimerkiksi kritisoimalla vallitsevien auktoriteettien aineiston rajausta tai tulkintaa. Samalla myöskään metodien hallinta ei tarjoa selkeää tapaa osoittaa pätevyyttä. Kun tutkimuksen erinomaisuudelle on vaikea asettaa selkeitä kriteereitä, se tarkoittaa, että erilaiset implisiittisesti omaksutut ja julkilausumattomat preferenssit saavat enemmän vaikutusvaltaa (Hutchison 2013). Tämä ei toimi naisten eduksi.

Hutchisonin huomiot valaisevat kiinnostavasti sitä, miksi naisfilosofit ovat viime vuosikymmenten ajan pärjänneet poikkeuksellisen hyvin filosofian historian alalla. Tämä ilmiö näkyy myös Suomessa. Esimerkiksi Lilli Alasen varhaismoderniin filosofiaan keskittyvä ja Sara Heinämaan fenomenologista traditiota koskeva tutkimustyö edustavat sellaista filosofian tekemisen tapaa, jossa tekstiaineiston tulkinnalla on keskeinen rooli ja jossa tutkija voi osoittaa pätevyyttään keskustelemalla näistä tulkinnoista (vrt. Alanen 2003; Heinämaa 2003).

Pohtiessaan miten naisten etabloitumismahdollisuuksia voidaan parantaa, Hutchison korostaa metodiopetuksen tärkeyttä. Hän argumentoi varsin vakuuttavasti, että eksplikoimalla omia metodejaan ja määrätietoisesti opettamalla niiden käyttöä opintojen alusta asti, filosofia voi tehdä itsestään paremmin lähestyttävän oppialan. Kiinnostavaa kyllä korostaessaan metodiopetuksen merkitystä Hutchisonin lähestymistapa on implisiittisessä jännitteessä Susan Doddsin ja Eliza Goddardin yhteisartikkelin kanssa. Dodds ja Goddard pyrkivät analysoimaan naisten asemaa australialaisessa filosofiassa lähtökohtanaan Genevieve Lloydin ja Moira Gatensin pohdinnat järjen ja filosofisen metodin miehisyydestä (Dodds & Goddard 2013, 149). Hutchison ei suhteuta omaa näkemystään keskusteluun filosofisen metodin sukupuolittuneisuudesta. Hänen argumenttinsa kuitenkin osoittaa, että ongelma ei ole se, että filosofian metodit olisivat sisäisesti

erityisen miehisiä. Ongelma on siinä, että selkeiden kriteerien ja hyvän metodiopetuksen puuttuessa metodinkäyttöön ja filosofiseen argumentaatioon sosiaalistutaan hyvä veli-verkostoissa, joissa naisten on vaikea saada äänensä kuuluviin.

JÄRJEN MIEHISYYS

Doddsin ja Goddardin artikkeli valaisee kontekstia, jossa Lloyd kirjoitti klassikkoteoksensa *Miehin järki – ”Mies” ja ”Nainen” länsimaisessa filosofiassa* (1984, suom. 2000). Australian filosofinen yhdistys (AAP) teetti vuonna 1982 ensimmäisen raporttinsa naisten asemasta filosofiassa, ja Lloyd oli yksi tämän raportin kirjoittajista. *Miehin järki* ilmestyi kaksi vuotta raportin jälkeen. Lloydin motiivi tarkastella järjen miehisyyttä historiallisesta näkökulmasta liittyi huoleen naisten asemasta filosofiassa hänen omana aikanaan. Lloydin tavoitteena ei ollut luoda teoriaa järjen miehisydestä, vaan hän pyrki valaisemaan yksittäisiä filosofian historiasta löytyviä, monimutkaisia ja keskenään erilaisia kytköksiä miehisyden ja järjen välillä. Teosta voidaan korkeintaan pitää eräänlaisena hypoteesina, jota voidaan yksityiskohtaisen filosofianhistoriallisen tutkimuksen avulla osoittaa ehkä osin oikeaksi, osin vääräksi.

Kun jotkut *Women in Philosophy* -teoksen kirjoittajat viittaavat siihen, miten Lloyd ”on osoittanut”, että järki on miehininen (Bastien 2013, 217; vrt. Dodds & Goddard 2013, 153–154; McGill 2013, 203), he sivuuttavat sekä Lloydin omat varaukset että aihepiiristä käydyn myöhemmän keskustelun (vrt. Broad ym. 2005; Lloyd 2000; Reuter 2001; 2006). Ajatus järjen ja/tai filosofisen metodin miehisydestä ei missään tapauksessa ole riittävä selitys sille, miksi naisten on vaikea etabloitua filosofeina. Siksi pidän erityisen tärkeinä niitä artikkeleita, jotka etsivät toisenlaisia selityksiä ja pyrkivät laajentamaan, konkretisoimaan ja politisoimaan filosofinaisten asemasta käytyä keskustelua.

HISTORIA SISARPUOLEN ASEMASSA

Tarkastellessaan Uuden-Seelannin tilannetta Adriane Rini toteaa, että filosofianhistorian marginalisointumisen nopeaan julkaisemiseen tähtäävien trendien vallitessa on ollut haitaksi naisille (Rini 2013,

138–139). Muilta osin keskustelu filosofianhistoriallisen tutkimuksen merkityksestä loistaa poissaolollaan *Women in Philosophy* -teoksessa. Kirjan indeksi on oireellinen: siellä filosofianhistoria löytyy ”poikkitieteelliset vertailut” -otsikon alta, yhdessä muun muassa insinööritieteiden, matematiikan ja taloustieteen kanssa. Ottaen huomioon naisten suhteellisen vahva asema filosofianhistoriallisessa tutkimuksessa historian asettaminen sisarpuolen asemaan johtaa ikävään vinoumaan, jonka kautta *Women in Philosophy* -teos itse osallistuu naisten filosofisen työn marginalisointiin.

Ne artikkelinkirjoittajat, jotka viittaavat filosofian historiaan, viittaavat siihen ainoastaan traditiona, joka on sulkenut naiset ulos. Tällä tavalla teos yhtäältä unohtaa ne naisajattelijat, jotka ovat Christine de Pizanista lähtien yrittäneet saada äänensä kuuluviin. Toisaalta teos sivuuttaa alati kasvavan feministisen filosofianhistoriallisen tutkimuksen, joka pyrkii antamaan näille naisille tunnustetun aseman filosofian kaanonissa. Naisfilosofoja koskeva tutkimus on tällä hetkellä yksi Australian moninaisen feministisen filosofian menestyksekkäimpiä osa-alueita (esim. Broad & Green 2009). Kummallista kyllä tässä australialaisten toimittamassa teoksessa siihen ei viitata kertaakaan. Tilanne on erityisen ikävä Justine McGillin naisten hiljentämistä käsittelevässä artikkelissa. Hän toteaa, sinänsä aivan oikein, että ”länsimaiden filosofinen traditio on ollut miesten välinen keskustelu, jossa naisten äänet ovat harvoin tulleet kuulluiksi” (McGill 2013, 202). Sen sijaan, että hän pyrkisi kuuntelemaan näitä ääniä, McGill itse käyttää kuitenkin varhaista buddhalaista nunnaa esimerkkinä naisesta, jolla on ääni. Länsimaiden ulkopuolisten traditioiden esille nostaminen on hyvä asia, mutta tässä kontekstissa esimerkin valinta osallistuu länsimaiden filosofisen tradition naisten ja heitä koskevan tutkimuksen hiljentämiseen.

SUOMEN TILANNE

Puutteistaan huolimatta *Women in Philosophy* on tärkeä kirja, jonka toivon edistävän filosofinaisten asemasta käytyä keskustelua myös Suomessa. Meillä on vahva ja kansainvälisesti merkittävä feministisen filosofian tutkimustraditio, mutta keskustelu filosofinaisten institutionaalisesta asemasta on laa-

hannut jäljessä. Nyt sekin on kuitenkin vilkastumassa – ennen kaikkea vuonna 2012 perustetun Suomen nais- ja feministifilosofien yhdistyksen (NFY) ansiosta (Hacklin ym. 2014; Halttunen-Riikonen 2014).

Seuraava askel on tehdä perusteellinen empiirinen kartoitus, jonka avulla saadaan tarkempi kuva naisten asemasta filosofian piirissä. Olisi erityisen mielenkiintoista verrata Suomen ja Ruotsin tilanteita. Monien samankaltaisuuksien ohella maiden välillä on keskeisiä eroja, jotka koskevat sekä tiedepoliittisia ratkaisuja että opetusohjelmien rakenteita. Ruotsissa monien aineiden, muun muassa filosofian, opinnot etenevät erillisinä lukukauden mittaisina kursseina, ja opiskelija valitsee pääaineensa vasta opintojen edetessä. Suomalainen käytäntö, jossa pääaine valitaan jo hakuvaiheessa, näyttäisi

jossain määrin ennaltaehkäisevän Ruotsin kaltaista tilannetta, jossa naiset eivät jatka filosofian opintojaan ensimmäisen lukukauden jälkeen. Maiden välisten erojen tarkempi tutkiminen olisi erityisen tärkeää, koska myös Suomessa on keskusteltu siitä, että yliopistoon haettaisiin laajempiin opintokokonaisuuksiin ja pääaine valikoituisi vasta myöhemmin. On mahdollista, että tällainen uudistus heikentäisi entisestään naisten hakeutumista niille aloille, jotka ovat esimerkiksi opettajakunnan koostumuksen osalta selkeästi miesvaltaisia.

Martina Reuter on filosofian dosentti ja sukupuolen tutkimuksen yliopistonlehtori Jyväskylän yliopistossa. Hän tutkii feministisen ajattelun historiaa painopisteinä 1600- ja 1700-lukujen varhaisfeministit.

KIRJALLISUUS

- Alanen, Lilli (2003) *Descartes's Concept of Mind*. Cambridge: Harvard University Press.
- Bastian, Michelle (2013) Finding Time for Philosophy. Teoksessa Hutchison, Katarina & Jenkins, Fiona (toim.) *Women in Philosophy. What Needs to Change?* Oxford: Oxford University Press, 215–230.
- Bishop, Glenys & Beebe, Helen, Goddard, Eliza & Rini Adriane (2013) Appendix 1: Seeing the Trends in the Data. Teoksessa Hutchison, Katarina & Jenkins, Fiona (toim.) *Women in Philosophy. What Needs to Change?* Oxford: Oxford University Press, 231–252.
- Brennan, Samantha (2013) Rethinking the Moral Significance of Micro-Inequities. The Case of Women in Philosophy. Teoksessa Hutchison, Katarina & Jenkins, Fiona (toim.) *Women in Philosophy. What Needs to Change?* Oxford: Oxford University Press, 180–196.
- Broad, Jacqueline, Green, Karen & Prosser, Helen (2005) Emasculating Metaphor. Whither the Maleness of Reason? Teoksessa Barnes, Lynda (toim.) *Feminist Alliances*. New York: Rodopi, 91–108.
- Broad, Jacqueline & Green, Karen (2009) *A History of Women's Political Thought in Europe, 1400–1700*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Dodds, Susan & Goddard, Eliza (2013) Not Just a Pipeline Problem. Improving Women's Participation in Philosophy in Australia. Teoksessa Hutchison, Katarina & Jenkins, Fiona (toim.) *Women in Philosophy. What Needs to Change?* Oxford: Oxford University Press, 143–163.
- Hacklin, Saara, Lehtinen, Virpi, Ruonakoski, Erika & Tirkkonen, Sanna (2014) NFY:n toiminnan lähtökohdista. *niin & näin* 80, 108–109.
- Halttunen-Riikonen, Elina (2014) Kilpailun vai keskustelun tähden? Naisten kokemuksia filosofian opiskelusta. *niin & näin* 80, 107–110.
- Haslanger, Sally (2008) Changing the Ideology and Culture of Philosophy. Not by Reason (Alone). *Hypatia* 23:2, 210–223.
- Heinämaa, Sara (2003) *Toward a Phenomenology of Sexual Difference. Husserl, Merleau-Ponty, Beauvoir*. Lanham: Rowman & Littlefield.
- Husu, Liisa (2005) Sukupuolta ja tiedeyhteisöä tutkimassa. Teoksessa Husu, Liisa & Rolin, Kristina (toim.) *Tiede, tieto ja sukupuoli*. Helsinki: Gaudeamus, 12–36.
- Hutchison, Katarina (2013) Sages and Cranks. The Difficulty of Identifying First-Rate Philosophers. Teoksessa Hutchison, Katarina & Jenkins, Fiona (toim.) *Women in Philosophy. What Needs to Change?* Oxford: Oxford University Press, 103–126.
- Hutchison, Katarina & Jenkins, Fiona (toim.) (2013) *Women in Philosophy. What Needs to Change?* Oxford: Oxford University Press.

- Kaunismaa, Eeva (2014) *Korkeakoulujen tasa-arvoraportointi 2014*. Esitelmä Sukupuolentutkimuksen seuran hallituksen kokouksessa 22.8.2014.
- Lloyd, Genevieve (2000 [1993]) *Miehin järki – ”Mies” ja ”Nainen” länsimaaisessa filosofiassa*. 2. uudistettu painos. Suomentanut Marjo Kylmänen. Tampere: Vastapaino.
- Reuter, Martina (2006) The Significance of Gendered Metaphors. *NORA: Nordic Journal of Women's Studies* 14: 3, 151–169.
- – (2001) Filosofian historia ja feministiset tulkinnat: Genevieve Lloydin haastattelu. *Naistutkimus–Kvinnoforskning* 14:1, 49–55.
- Rini, Adriane (2013) Models and Values. Why Did New Zealand Philosophy Departments Stop Hiring Women Philosophers? Teoksessa Hutchison, Katarina & Jenkins, Fiona (toim.) *Women in Philosophy. What Needs to Change?* Oxford: Oxford University Press, 127–142.
- Saul, Jennifer (2013) Implicit Bias, Stereotype Threat, and Women in Philosophy. Teoksessa Hutchison, Katarina & Jenkins, Fiona (toim.) *Women in Philosophy. What Needs to Change?* Oxford: Oxford University Press, 39–60.